

УДК 316.74: 37-056.26

ОСВІТА ЛЮДЕЙ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ ЗДОРОВ'Я ЯК ФАКТОР УСПІШНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВО

Дікова-Фаворська О. М.

Доктор соціологічних наук, доцент

Житомирський економіко-гуманітарний інститут

ВНЗ "Університет "Україна"

В данной статье автор акцентирует внимания на возможностях образования как успешного фактора социализации людей с функциональными ограничениями здоровья в условиях, когда социальное явление инвалидности усугубляется. Анализируется Комплексная программа образования и профессиональной подготовки инвалидов и предлагаются рекомендации по усовершенствованию системы образования для людей с функциональными ограничениями здоровья.

In the following article, the author draws attention to the powers of education, as a successful socialization factor for people with functional limitations of health, in times when the social phenomenon of invalidity grows. Author analyzes the Integrated program of education and professional training for the disabled and offers recommendations for improving education for the people with functional limitations of health.

В даній статті авторка акцентує увагу на можливостях освіти як успішного фактору соціалізації осіб з функціональними обмеженнями здоров'я в умовах, коли соціальне явище інвалідності поглиблюється. Аналізується Комплексна програма освіти та фахової підготовки інвалідів та пропонуються рекомендації щодо удосконалення системи освіти для осіб з функціональними обмеженнями здоров'я.

Ключові слова: особа з функціональними обмеженнями здоров'я, освіта, інвалідність, конкуренція, Комплексна програма освіти та фахової підготовки інвалідів.

Постановка проблеми.

Найголовнішим ресурсом людини виступає здоров'я, оскільки будь-яке соціальне просування її пов'язано з навантаженнями на організм. Відповіддю на навантаження виступає мобілізація ресурсів (тілесних, нервово-психічних тощо) та напруження захисних сил для пристосування до змін і вирішення життєвих завдань. Як відомо, неспецифічна відповідь організму на висунуті йому вимоги являє собою стрес. Головним компонентом поведінки особистості в ситуації виходу зі стресу є пошукова активність, під якою розуміємо діяльність, спрямовану або на зміну неприпустимої ситуації, або на зміну свого ставлення до неї, або на збереження сприятливої ситуації попри загрозливим факторам і обставинам.

Агресивні фактори середовища існування сучасної людини можна поділити на економічні, техногенні, політичні, соціальні, які актуалізують проблему збереження та захисту здоров'я. Збереження і захист здоров'я все більше набуває значення і як індивідуальна, і як глобальна проблема.

Суспільство напрацювало арсенал засобів боротьби із захворюваннями, а також засоби щодо захисту здоров'я, які інституціоналізовані завдяки розвитку сучасної медицини, рекреації, відпочинку. Деякі інституціональні утворення нарощують конструктивний, життєзабезпечувальний потенціал.

Пошук і визначення параметрів норми як міри здоров'я людини і суспільства, а також захист людини виступають стабілізуючою основою оптимального функціонування соціальних систем. Це і є предметом наукового пізнання і завданням ефективного управління розвитком суспільства.

Визначаючи кількість здоров'я як максимальну продуктивність органів і систем при збереженні якісних меж їх функцій, М. Амосов підкреслював, що адаптаційні можливості людини виявляються мірою її здатності зберігати оптимум життєдіяльності навіть у неадекватних умовах середовища [1]. Саме як умови "неможливого існування" сприймають жорсткий ринковий світ люди з особливими потребами, які повсякденно відчують "світ здорових людей" з його архітектурою, технологічними і комунікаційними бар'єрами, оскільки задоволення особливих потреб людей з вадами здоров'я виявляється дуже обтяжливим. За цих умов особливої **актуальності** набуває проблема адаптації людей з функціональними обмеженнями здоров'я до вимог конкуренції на ринку праці.

Метою даної статті виступає вивчення можливостей освіти як каналу успішної соціальної інтеграції, що і обумовило постановку наступних **завдань**:

- окреслення значення фахової підготовки в умовах ринку;

- вивчення програм, що забезпечують якісну освітню підготовку людей з функціональними обмеженнями здоров'я;

- розробка рекомендацій щодо організації системи освіти для представників даної соціальної групи.

Основний текст статті. В цьому контексті великого значення набуває вища освіта, адже в жорстких умовах конкуренції виживає тільки підготовлений, компетентний, впевнений у собі суб'єкт нових економічних відносин. Саме якісна освіта виступає основним каналом успішної соціальної інтеграції та фактором самореалізації. Численні соціологічні дослідження свідчать про те, що вища освіта входить в десятку цінностей, найбільш важливих для молоді [2-7]. Для осіб з функціональними обмеженнями здоров'я отримання вищої освіти, престижної спеціальності, гідно оплачуваної праці – це чи не єдина можливість подолати стан відчуження, соціальної ексклюзії, в якому вони опинилися за об'єктивних умов, пов'язаних зі станом здоров'я.

У ситуації постперевбудовних трансформацій суспільство зазнало цілий ряд стресів, які визначалися, перш за все, змінами у політичній системі, різкою лібералізацією цін, формуванням нових міждержавних меж, а також, формуванням нових цінностей, норм, стилів життя і повсякденних практик, що, безперечно, відзначилося на соціальному самопочутті населення. До найбільш уражених категорій населення в цей період ми можемо віднести пенсіонерів, молоді сім'ї і, безумовно, людей з особливими потребами.

Визнаючи свою нерівність і низьку конкурентоспроможність, люди з особливими потребами, не маючи можливості самореалізуватися, а іноді і просто елементарно себе забезпечити, ховаються за претензійну поведінку. Об'єктами нападу з їх боку є держава, органи місцевого самоврядування, соціально успішні люди, у тому числі – і просто здорові люди, які, на думку інвалідів, не можуть зрозуміти, не розуміють і не хочуть зрозуміти їх проблеми.

Зрозуміло, що для зниження рівня напруження в суспільстві між хворими і здоровими людьми, необхідно визнати проблему інвалідності як соціальну проблему. Це ще важливо і тому, що з кожним роком число дітей, народжених з відхиленнями у фізичному розвитку, стрімко росте. Так, в областях, яких постраждали у результаті аварії на ЧАЕС, ситуація складається просто критично. 96% пологів проходять з ускладненнями; кожна третя дитина народжується з

відхиленнями; у кожного другого спостерігається збільшення щитовидної залози; на ранній стадії розвитку діагностуються онкологічні захворювання.

В умовах, що пов'язані з поширенням процесів глобалізації, технологічними змінами, новими організаційними структурами і формами організації праці, поступовим переходом до суспільства, в якому головна роль відводиться знанням і кваліфікації працівника, набувають особливого значення професійні здібності та індивідуально-психологічні здатності індивіда. У цій ситуації молоді люди з функціональними обмеженнями здоров'я виявляються особливо вразливими.

Подолання бар'єрів соціалізації дітей-інвалідів сприяє здобуванню якісної освіти. В цілому ж, освіта все більшою мірою позиціонується молоддю як ресурс для соціальної мобільності і освоєння нових соціальних ролей, капітал для інвестування, досягнення бажаного соціального статусу. Розвиток і примноження інтелекту і творчих здібностей молоді з функціональними обмеженнями стає фундаментальним технологічним принципом виробництва і відтворення соціальних зв'язків, що робить для них вищу освіту одним з найбільш важливих способів формування особистості. Саме освітній процес і соціальна робота у ВНЗ сприяють придбання молоддю особою з особливими потребами такої автономності і неповторності, завдяки яким вона стає здатною звільнитися від безумовності зовнішніх соціокультурних впливів, самостійно проектувати і планувати свою соціальну поведінку відповідно до своїх потреб і з урахуванням характеру функціональних обмежень, викликаних захворюванням або інвалідністю.

Важливо формувати позитивну громадську думку щодо готовності здорових людей до сумісного навчання із студентами з функціональними обмеженнями. Чим швидше бар'єри соціалізації зникнуть в свідомості здорових людей, тим швидше вони зникнуть і в соціальній інфраструктурі. Одним із способів такого "формування готовності" можуть стати навчально-виховні програми, покликані дати здоровим людям розуміння проблем обмеженої дієздатності, що приведе до успішного впровадження нових технологій соціальної допомоги.

Формування готовності суспільства до прийняття інвалідів в соціальне середовище повинно стати державним компонентом освіти. На стадії професійної підготовки доцільно було б включити у навчальні програми ВНЗ

тематику з питань інвалідності і подолання соціальних бар'єрів соціалізації людей з функціональними обмеженнями. Завдання освіти, людей з особливими потребами полягає в створенні умов для підготовки до повноцінного професійного, духовного, психологічно комфортного життя в реальних ринкових умовах. Інвалід повинен бути підготовлений до конкурентної боротьби у професійній діяльності, розраховуючи тільки на власні сили, свій інтелект, ділові навички, підготовку і талант.

Для вирішення цих завдань необхідно розробити комплексну програму інтеграції, адаптації і самореалізації людей з особливими потребами на державному рівні. Вона повинна включати спеціальні завдання по вихованню, освіті, соціальному супроводу, соціальній роботі з даною категорією людей, які повинні здійснюватися з позиції забезпечення рівних можливостей, рівного доступу і інтеграції.

Найважливішим аспектом адаптації людей з особливими потребами у суспільстві є забезпечення умов для отримання інвалідами освіти і фахової підготовки у відповідності до їхніх можливостей, про що йдеться у Комплексній програмі освіти та фахової підготовки інвалідів [8]. Вона передбачає подолання соціальної ізоляції дітей з особливими потребами через створення умов щодо доступу до навчання, забезпечення їх підручниками та іншою навчальною літературою. У Програмі підкреслюється, що своєрідним індикатором зрілості та цивілізованості будь-якої держави є становище людини з функціональними обмеженнями здоров'я в суспільстві та умови існування її в сім'ї. Сьогодні в Україні, яка ще відчуває на собі наслідки економічної та політичної нестабільності, саме ця категорія громадян є найбільш незахищеною.

Україна має розвинену мережу соціальних установ, які здійснюють, в основному, збір та первинний аналіз даних про інвалідів та їх сім'ї і розподіляють різні види матеріальної допомоги, що відповідає медичній моделі національної системи соціальної допомоги. Слід відзначити, що в Україні активізувалася робота, спрямована на адаптацію інвалідів у суспільстві. Найважливішим аспектом цієї адаптації є забезпечення умов для отримання освіти та фахової підготовки. Основною метою Програми визначено "створення сприятливих педагогічних, психологічних, соціально-економічних, медичних, організаційних та правових умов і гарантій

для реалізації прав інвалідів на отримання освіти відповідно до інтелектуальних, психологічних та фізичних можливостей особистості [8]. Серед основних принципів реалізації програми – конкурентоспроможність інвалідів на ринку праці внаслідок отримання освіти та створення умов для участі інваліда в різних галузях економіки у відповідності до їх можливостей і уподобань.

Окремо в Програмі окреслено проблеми підготовки до навчання у ВНЗ, яка має допомогти абітурієнту адаптуватися до вимог вступних випробувань у вищий навчальний заклад. Визначаються і суттєві бар'єри щодо навчання інвалідів, а саме: плата за курсову підготовку та відсутність спеціальних програм і методик, розрахованих на абітурієнтів з інвалідністю. Внаслідок цього збільшується відстань між рівнем підготовки до вступу у ВНЗ абітурієнтів з числа інвалідів та здорових людей [8].

У Програмі також передбачені особливі умови вступу до ВНЗ та навчання, які були закріплені Наказом Міністерства освіти та науки України від 29.02.2000 №37. Це можливість зарахування до вищих навчальних закладів за рекомендацією органів охорони здоров'я та соціального захисту населення понад державне замовлення. Це можливо за результатами співбесіди з правом навчання за місцем проживання інвалідів, які неспроможні відвідувати навчальний заклад, а також створення умов для проходження курсу навчання екстерном.

У Програмі окреслено основні напрями вдосконалення освіти і фахової підготовки інвалідів, до яких, серед інших, віднесено: заходи по збереженню репродуктивного здоров'я нації; розробка правової бази для впровадження дистанційної форми навчання; рекомендації по перегляду переліку медичних показань та протипоказань до навчання у ВНЗ та ПТУ, тощо.

До основних заходів щодо вдосконалення вищої освіти інвалідів слід віднести наступні:

- розробка методичного забезпечення дистанційної форми навчання інвалідів;
- створення при ВНЗ факультетів дистанційного навчання за модульною системою (відкрита форма навчання);
- розширення кількості спеціальних груп для осіб з обмеженою працездатністю та інвалідів з вадами зору, слуху, мовлення у ВНЗ I-IV рівнів акредитації і професійно-технічних навчальних закладів з конкурентоспроможних спеціальностей;

- створення спеціальних груп перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб з вадами зору, слуху, мовлення;

- визначення соціально-правового статусу молодих спеціалістів з відповідними пільгами для випускників – інвалідів, які закінчили ВНЗ;

- запровадження правового механізму щодо соціального захисту випускників-інвалідів з сільської місцевості;

- організація моніторингу перспектив працевлаштування інвалідів, що отримують вищу освіту за певною спеціальністю з метою формування державного замовлення на вищу освіту і фахову підготовку інвалідів [9].

Цілком справедливо вважається, що отримання якісної освіти є необхідною умовою інтеграції в суспільство молодих людей з особливими потребами. Згідно із статистикою наявність диплома про вищу освіту збільшує шанси знайти роботу на 80%. Проте, для посилення власної конкурентоздатності молодому спеціалісту необхідно мати не просто документ, а за час навчання набути високої кваліфікації, комплекс ключових компетенцій (як професійного, так і загально-культурного характеру), високої загальної культури, стати етичною, творчою, всебічно освіченою особистістю.

Висновки. Формування готовності суспільства до прийняття інвалідів у соціальне середовище повинно стати державним компонентом освіти, що має забезпечуватись через рівний доступ до освіти, через створення необхідної інфраструктури (архітектурної та транспортної), через започаткування обов'язкової, методичної підготовки фахівців вищої школи для роботи в інтегрованому освітньому середовищі.

Література:

1. Амосов А. М. Раздумья и здоровье. – М.: Физкультура и спорт, 1987. – 64 с.
2. Вища освіта України – Європейський вимір: стан, проблеми, перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали до засідання підсумкової колегії Міністерства освіти і науки 21 березня 2008 року. – К.: 2008
3. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций). – М.: ИнтерДиалект, 1997. – 697 с.
4. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Зб. наук. праць / За ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. – У двох частинах. – К., 2001.
5. Рутт В. Интеграционные модели для начальной и средней школы в Австрии, – М., 1997.– 8 с.
6. Сокурская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода. – Харьков: Харьковский национальный университет имени В.Н.Каразина, 2006. – 576 с.
7. Сорокина Н. Д. Перемены в образовании и динамика жизненных стратегий студентов // Социологические исследования. – 2003. – № 10. – С. 55–61.
8. Комплексна програма освіти та фахової підготовки інвалідів від 18. 12. 2000 р. – Режим доступу до джерела: www.mon.gov.ua/education/higher/center/complex.doc
9. Державна програма розвитку в Україні системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на 2007-2011 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України. – № 716 від 12. 05. 2007 р.